

Æ e trønder æ, sjø!

Semantiske og pragmatiske aspekter ved 'sjø'

Kaja Borthen, NTNU

Åshild Søfteland, Høgskolen i Østfold

Dugnadsgruppe i semantikk og pragmatikk, MONS 2015

Disposisjon

① Bakgrunn (ÅS)

Sjø som dialektmarkør. Forskingsspørsmål

② Empiri (ÅS)

Nordisk dialektkorpus – utbreiing og eksempeltypar

③ Relevansteoretisk analyse (KB)

Bakgrunn

- Ein del av prosjektet NOT – The meaning and function of NORwegian Tags
- Typiske eksempel på bruk av *sjø*:
 - (1) Får prøve å legge han på magen, for da kan det godt hende han sovner, *sjø* (Alvdal)
 - (2) (A: Det er lett å bli blind på pengene.)
B: Ja det er det, *sjø*. (Inderøy)
- Støttande på ulike måtar, her som forklaring (1) eller stadfestande tilbakemelding (2)

Sjø er eit kjent dialektmerke

- "Alle" veit at dei seier *sjø* i Trøndelag
 - Relativt høg status \Rightarrow frekvent i korpus (?)
- Bloggar og nettdiskusjonar
 - *Grunnkurs i trøndersk*:
"Husk at alle setninger (unntatt spørsmål) skal avsluttes med «sjø'». (Dette er en forkortelse for «skjønner du»). Eksempel: «Æ e trønder æ, sjø'!»"

Sjø er eit kjent dialektmerke

- Norsk ordbok
 - ”**ser-du** (interjeksjon)
tillegg etter setning der ein har forklart noko eller lagt fram fakta, (inn)ser du, skjønar du, nemleg”
 - Døme med uttalevariantar som *sjø*, *sji*, *serru*
 - Oppslagsord ”**sjø** (adverb)”
- Allment kjent og folkelingvistisk debattert, men lite pragmatisk/semantisk forskning

Forskingsspørsmål

1. Korleis er den geografiske utbreiinga til *sjø*?
2. I kva type setningar blir *sjø* bruka?
3. Kva betydning og pragmatisk funksjon har *sjø*?

Korpussøk

- Nordisk dialektkorpus
 - 100 målepunkt i Noreg, x 4 personar (++)
 - Lydnær transkripsjon (vanleg alfabet)
 - Ortografisk transkripsjon (bokmål), halvautomatisk omsett
 - Automatisk lemmatisert og tagga (ordklasse, bøyingsform)
- Søk etter den pragmatiske partikkelen *sjø*
 - Søk på stavemåten 'sjø' i ortografisk transkripsjon
 - Søk på alle tenkelege uttalevariantar i lydnær transkripsjon
 - Lydnær form: *sjø* (ca. 3/4) – *sje, sju, sji – su, sø, sj, sjå*
 - Nesten alle er "omsett" til 'sjø' ortografisk

Korpussøk

- Problem
 - Det finst ingen tagg som heiter 'pragmatisk partikkel' el.l.
⇒ *sjø* er kategorisert som substantiv, hankj. (= hav, vatn)
- Ortografisk 'sjø' = 425
 - Av desse 425 har 27 faktisk betydninga 'hav, vatn'
 - Dei 398 andre er pragmatisk partikkel (kort fortalt)
 - I tillegg nokre få tilfelle der det ikkje er omsett til 'sjø'
- NB: Søraustlandsk 'se' er svært mykje mindre frekvent

Geografisk utbreiing

- Dei pragmatiske partiklane *sjø* og *se* (ulike uttalevariantar):
- *Se* i Østfold og Vestfold bare 14+2 eksempel
- *Sjø*
 - Kirkesdalen (Troms)
 - Sylling v/Drammen (delvis usikkert)

4) *Jeg var i Rissa i førstegangstjenesten, sjø.*

Geografisk utbreiing

- *Sjø* i det trønderske dialektområdet (og tilgrensande)
- Kjerneområde:
Fosen, Inderøy, Meråker
– og Oppdal
- Nord:
Namdalen, Lierne
- Sørøst:
Trondheim, Selbu, Gauldal,
Røros, Dalsbygda, Alvdal
- Sørvest:
Aure, Bud, Surnadal, Todalen

Djupdykk i bruksmåtane

- Ca. 390 døme på bruk av *sjø* i trøndersk+
- To hovudbruksmåtar (jf. (1) og (2))

A: Forklaring

5) A: Trener du nå, du? (Gauldal)

B: Ja. Nei. Jeg har sånn problem med knea, *sjø*. (Gauldal)

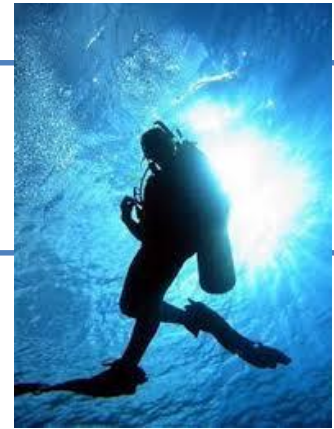
6) A: Hva gjorde du etter det, da? Tok du noe arbeid? (intervj.)

B: Nei (...) jeg var hjemme med ungene. Det var ikke noe barnehage eller noe sånt å ungene, da, *sjø*. (Røros)

B: Stadfestande tilbakemelding

7) Ja det er det, *sjø*.

Djupdykk i bruksmåtane

B: Stadfestande på ulike måtar og i ulik grad:

8) A: Du ser nå kartverka som kommer nå i dag, vet du, det er jo ikke med noe mye navn. (Meråker)

B: Nei det er ikke det, *sjø*. (Meråker)

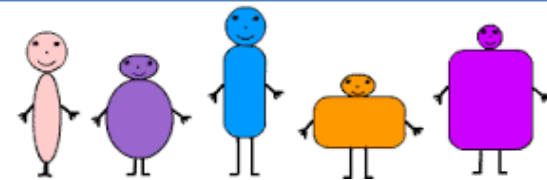
9) A: De skøyt visst nokså mange, trur jeg. (Inderøy)

B: Ja, de gjorde det, *sjø*. (Inderøy)

10) A: Nei det var nå et grått murhus med rødt tak. (Bud)

B: Ja det var kanskje det, *sjø*. (Bud)

Setningstypar (generelt)

- 'Sjø' blir bruka etter deklarativsetningar, men *ikkje* spørjesetningar, imperativ og underordna setningar

- Også **setningsfragment** (med proposisjonelt innhald):

🔊 11) I: Hvor den går hen grensa mellom de som sier "Grens'n" og "Grensa"? (intervj.)

A: Nei det er f- jeg har ikke hørt de har sagt den i Floren i Grensen heller så det er vel e oppi her antagelig det er (Meråker)

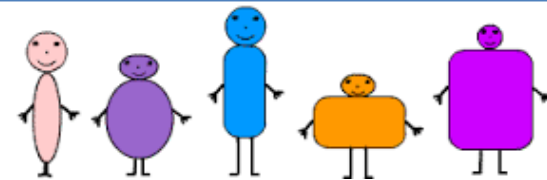
B: Nei. Jeg trur nå Færbygdene de sier "Grinsa". (Meråker)

A: Ja, Færbygdene òg, sjø. Jeg har ikke hørt anna nei. (Meråker)

(12) Oi, dæsken. Såpass, sjø. (Bjugn)

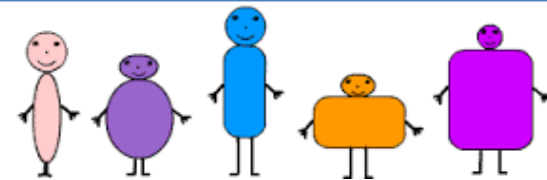
Kommentar til ikkje-lingvistisk kontekst: Gulpande baby.

Setningstypar

- Ofte saman med andre pragmatiske markørar, spesielt *da*
 - (13) Sikkert for at ikke reven og anna utyske skal komme og ta reirene, *da, sjø*. (Inderøy)
 - (14) Nei jeg er veldig glad i å spille håndball, så, ja, står i mål jeg, *da, sjø*. (Røros)
- Ofte saman med subjektsdublering (høgredislokert)
 - (15) *Det* fungerte rimelig bra, *det, sjø*. (Lierne)
 - (16) Nei, *han* gjør mye galt i saueflokkene òg, *han, sjø*. (Inderøy)

Setningstypar

- Sjø står ikkje alltid til slutt
 - (17) Må prøve å få til en konsert, *sjø*, et sted. (Bjugn)
 - (18) Men det var, i en periode så var det først på juni, *sjø*, det foregikk. (Bjugn)
 - (19) Vi bruker å ha et sånt julestykke, da, *sjø*, som vi setter opp, som heter "En verden full av nisser". (Gauldal)

Meir intrikate eksempel

- Nokon gonger må ein leite lenge etter forklaringa

- 20) A: Så farer de vel litt på noen turer. De har nå vært på *Den gyldne omvei* en gang i sommer. (...) Og så har de nå vært på operaen innpå Steinvikholmen. (Skaugdalen)
- B: Å har de det ja? Ja det er fint vet du. Å ja det er fin plassa ja.
- A: (Ja det er det sikkert.) Har vært der?
- B: Ikke på Steinvikholmen, men på *Den gyldne omvei* har jeg vært mye. Jeg og han e og kallen vi har begynt og kjørt oss turer til Steinkjer, vi, **sjø**, når vi skal handle oss noe klær eller noe.

- "Vi har begynt og kjørt oss turer til Steinkjer" skal forklare at "på *Den gyldne omvei* har jeg vært mye"
- Når du kjører frå Skaugdalen til Steinkjer er dette ei alternativ rute over Inderøy, med gardskafear m.m.

Relevansteoretisk analyse

(Her skifter vi til bokmål)

Oppsummering så langt

- ‘Sjø’ brukes for å vise at innholdet i ytringen *støtter opp om* en tilgjengelig antagelse
 - Forklarer noe som er gitt
 - Bekrefter noe som er gitt
- Semantisk beskrivelse: Stoppe her?

Utfordring

A: *Trener du nå?*

- (1) Nei. Jeg har så problemer med knærne.
- (2) Nei. **Grunnen er** at jeg har så problemer med knærne.
- (3) Nei. **For** jeg har så problemer med knærne.
- (4) Nei. Jeg har sånn problem med knea, **sjø**.

=> Hvordan forklare forskjellene og likhetene?

Relevansteoretiske kategorier

- Innenfor relevansteorien antar man at diskursrelasjoner kan kommuniseres på flere måter
 1. På eksplikaturnivå
 - a) Med utgangspunkt i ord med begrepsmessig innhold
 - b) Med utgangspunkt i ord med proseduralt innhold
 2. På implikaturnivå
 - a) Med utgangspunkt i ord med proseduralt innhold
 - b) Kun basert på slutninger

(Wilson & Sperber, 1993)

Definisjoner

- **Eksplikatur**: En kommunisert antagelse som er en videreutvikling av ytringens logiske form.
- **Implikatur**: En kommunisert antagelse som ikke er en eksplikatur. Utvikles via slutninger.

(Wilson & Sperber 1986/1995:183, Carston 2002:377-388)

Trener du nå?

(2) Nei. Grunnen er at jeg har så problemer med knærne.

- **Eksplikatur:**

GRUNNEN TIL AT JEG_{-t} IKKE TRENER
NÅ ER AT JEG_{-t} HAR PROBLEMER
MED KNÆRNE MINE_{-t}.

- Eksplikaturen er det sannhetsfunksjonelle innholdet i ytringen; det taler først og fremst må stå til ansvar for å ha kommunisert.
- «Du lyver!»
 - Det er ikke knærne som er grunnen til at du ikke trener nå
 - Du har ikke problemer med knærne

(1) Nei. Jeg har så problemer med knærne.

- **Eksplikatur:**

JEG_{-t} HAR PROBLEMER MED KNÆRNE MINE_{-t}

- **Implisert premiss:**

DERSOM MAN HAR PROBLEMER MED KNÆRNE
KAN DETTE VÆRE EN GRUNN TIL Å IKKE TRENE.

- **Implisert konklusjon:**

GRUNNEN TIL AT TALER IKKE TRENER NÅ ER AT
TALER HAR PROBLEMER MED KNÆRNE SINE.

- «Du lyver!»
 - Du har ikke problemer med knærne

To typer semantisk betydning

- **Begrepsmessig betydning** ('conceptual meaning')
 - Eksempler: *hund, løpe, grunn, (grunnen er...)*
 - Koder begreper ('concepts')
- **Prosedural betydning**
 - Eksempler: *so, well, but, after all, sjø...*
 - Koder restriksjoner på pragmatiske slutninger, for eksempel restriksjoner på implikaturer

(Blakemore 1987; Wilson & Sperber 1993:101-104)

Versjon 1: prosedural semantikk for 'sjø'

Versjon 1

I en setning eller et setningsfragment $S_{\text{-dekl}}$ som inneholder 'sjø' og brukes til å kommunisere proposisjonen p :

Tolk p som **å støtte opp om** en kontekstuell tilgjengelig antagelse q (enten som en forklaring for q eller som en bekreftelse av at q er sann)

A: Trener du nå?

B3: Nei-_q Jeg har sånn problem med knea, sjø.

- **Eksplikatur:**

[TALER-_t HAR PROBLEMER MED KNÆRNE SINE-_t]p

- **Bidrag 'sjø':** Tolk p som å støtte opp om en antagelse q ($p \rightarrow q$)

- **Implisert premiss:**

DERSOM MAN HAR PROBLEMER MED KNÆRNE KAN DET VÆRE GRUNNEN TIL AT MAN IKKE TRENER

- **Implisert konklusjon:**

GRUNNEN TIL AT TALER IKKE TRENER NÅ ER AT TALER HAR PROBLEMER MED KNÆRNE SINE

(2)

A: Trener du nå?

B: Nei. **For** jeg har så problemer med knærne.

(4)

A: Trener du nå?

B: Nei. Jeg har sånn problem med knea, **sjø**.

Prosedural betydning for 'for'

- Tolk p som å **forklare** en umiddelbart tilgjengelig antagelse q (ved at $p \rightarrow q$).
- **Både 'for' og 'sjø' kan brukes ved forklaringer, men**
 - 'for' krever at q er umiddelbart tilgjengelig (og språklig uttrykt)
 - 'sjø' skal også kunne brukes ved bekreftelser

Prosedural betydning for 'sjø'

- Tolk p som å *støtte opp om* en antagelse q (enten ved at p er en **forklaring** på q ($p \rightarrow q$) eller som en bekreftelse av at p er sann)

*Får prøve å legge han på magen, **for** da kan det godt hende han sovner, **sjø***
(Alvdal)

Prosedural betydning for 'for'

- Tolk p som å **forklare** en umiddelbart tilgjengelig antagelse q (ved at $p \rightarrow q$).
- Både 'for' og 'sjø' kan brukes ved forklaringer, men
 - 'for' krever at q er umiddelbart tilgjengelig (og språklig uttrykt)
 - 'sjø' skal også kunne brukes ved bekreftelser

Prosedural betydning for 'sjø'

- Tolk p som å *støtte opp om* en antagelse q (enten ved at p er en **forklaring** på q ($p \rightarrow q$) eller som en bekreftelse av at p er sann)

B: [Halter bortover]
Jeg har sånn problem med knea, *sjø*.

B: [Halter bortover]
?For jeg har sånn problem med knea.

Prosedural betydning for 'for'

- Tolk p som å **forklare** en umiddelbart tilgjengelig antagelse q ved at $p \rightarrow q$.
- Både 'for' og 'sjø' kan brukes ved forklaringer, men
 - 'for' krever at q er umiddelbart tilgjengelig (og språklig uttrykt)
 - 'sjø' skal også kunne brukes ved bekreftelser

Prosedural betydning for 'sjø'

- Tolk p som å *støtte opp om* en antagelse q (enten ved at p er en **forklaring** på q ($p \rightarrow q$) eller som en bekreftelse av at p er sann)

A: Det spørres på vær og vind.

B: Ja, det gjør det, *sjø*.

A: Det spørres på vær og vind.

B2: ?Ja, *for* det gjør det.

Sammenligning 'for' og 'sjø'

- Hvorfor ha både 'for' og 'sjø' i en og samme forklarende ytring? (bidrar 'sjø' med noe ekstra?)

(12) A: Hva gjorde du etter det? Var det, tok du noe arbeid (intervjuer)

B: Jeg var hjemme med ungene. Det var ikke noe barnehage eller noe sånt å ungene da, **sjø**.
(Røros)

Sml: Jeg var hjemme med ungene, **for** det var ikke noe barnehage eller noe sånt å ungene da.

- Signaliserer 'sjø' at taler antar at tilhører muligens ikke var klar over innholdet i ytringen?

Versjon 2:

Prosedural betydning for 'sjø'

Versjon 2:

I en setning eller et setningsfragment S_{-dekl} som inneholder 'sjø' og uttrykker proposisjonen p :

- Tolk p som å *støtte opp om* en kontekstuelletilgjengeleg antagelse q , og
- Tolk p som noe taler antar at tilhører kanskje ikke var klar over

Oppsummering så langt

Ytring	Eksplikatur	Implikaturer	Tilgjengelighet til årsaksrelasj.
A: Trener du nå? (1) B: Nei. Grunnen er at jeg har så problemer med knærne.	GRUNNEN TIL AT B IKKE TRENER NÅ ER AT B HAR PROBLEMER MED KNÆRNE.		Språklig kodet + beriking på eksplikaturnivå
A: Trener du nå? (2) B: Nei. Jeg har så problemer med knærne.	B HAR PROBLEMER MED KNÆRNE.	GRUNNEN TIL AT B IKKE TRENER NÅ ER AT B HAR PROBLEMER MED KNÆRNE.	Slutninger på implikaturnivå
A: Trener du nå? (3) B: Nei. For jeg har så problemer med knærne.	B HAR PROBLEMER MED KNÆRNE.	GRUNNEN TIL AT B IKKE TRENER NÅ ER AT B HAR PROBLEMER MED KNÆRNE.	Implikaturen antydnet relativt direkte via 'for'
A: Trener du nå? (4) B: Nei. Jeg har sånn problem med knærne, sjø .	B HAR PROBLEMER MED KNÆRNE.	GRUNNEN TIL AT B IKKE TRENER NÅ ER AT B HAR PROBLEMER MED KNÆRNE. <i>TALER ANTAR AT TILHØRER MULIGENS IKKE VAR KLAR OVER DETTE.</i>	Implikaturene antydnet mer indirekte gjennom 'sjø'

En ting til...

- En annen forskjell mellom 'for' og 'sjø' er at
 - 'sjø' brukes i muntlig eller uformelt skriftlig språk
 - 'sjø' er assosiert med trøndersk talemål
 - jf. parodier på trøndersk
 - jf. utsagn om 'sjø' på nettet
- Er dette noe som burde inn i vår beskrivelse av 'sjø'?

Hva er semantikk?

- Semantikk = kodet betydning; det vi kan når vi kan et språk
- La oss anta at prosedural betydning = restriksjoner på passende kontekster
- Kontekst inkluderer også sosial kontekst, så dersom prosedural betydning = restriksjoner på passende kontekster, hører også 'register' eller 'sosial tilhørighet' naturlig inn
- Husk på høflighetsformer: De/Dem vs. du

=> Forslag: Anse 'register' som et ikke-sannhetsfunksjonelt semantisk trekk (altså som en restriksjon på passende kontekster)

Prosedural betydning = Restriksjoner på passende kontekster

Versjon 3:

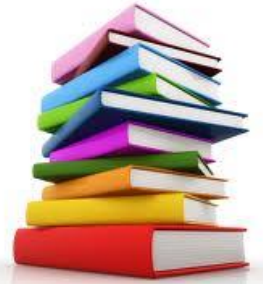
I en setning eller et setningsfragment S_{-dekl} som inneholder 'sjø' og uttrykker proposisjonen p :

- **DISKURS**: Tolk p som å *støtte opp om* en kontekstuelletilgjengeleg antagelse q
- **PROPOSISJONELL HOLDNING**: Tolk p som noe taler antar at tilhører kanskje ikke var klar over
- **REGISTER**: Anse ytringen som å tilhøre registeret *muntlig & trøndersk*

Videre spørsmål om 'sjø'

1. Hvorfor så ofte sammen med høyredislokerte pronomener?
2. Hvorfor så ofte sammen med 'da'?
3. Hvorfor så ofte med et ekstraponert ledd etter seg?
4. Undersøke nøyere hypotesen om at 'sjø' antyder at tilhører kanskje ikke var klar over innholdet i ytringen

Referanser

- Blakemore, Diane. 1987. *Semantic constraints on relevance*. Oxford: Blackwell.
- Carston, Robyn. 2002. *Thoughts and Utterances*. Oxford: Blackwell.
- Sperber, D. & Wilson, D. 1986/1995. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Wilson, D. & Sperber, D. 1993. Linguistic form and relevance. *Lingua* 90, 1-25.
- Nordisk dialektkorpus:
<http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/index.html>
- Norsk Ordbok (Samlaget):
<http://no2014.uio.no/perl/ordbok/no2014.cgi>
- *Grunnkurs i trøndersk*:
www.humor911.no/item/grunnkurs_i_troendersk~56c4c43147ac701b